

O hronologiji hrvatskih vladara u 31. glavi spisa *De administrando imperio*

Poglavlje 31. spisa *De administrando imperio* cara Konstantina VII Porfirogenita (913-959) pominje neke hrvatske vladare čija vladavina pripada periodu IX i X veka. To su Trpimir, otac arhonta Krasimira, arhont Krasimir, i Miroslav, sin arhonta Krasimira. Diskusija o pitanju njihove identifikacije i mesta u hronološkom nizu hrvatskih vladara još uvek je otvorena. U radu se nastoji, detaljnom analizom raspoloživih izvornih podataka, izneti nova gledišta i ponuditi nova rešenja.

Kratka hrvatska istorija, zabeležena u 31. poglavlju spisa *De administrando imperio* cara Konstantina VII Porfirogenita (913-959), poznaje nekolicinu hrvatskih vladara. Osim arhonta Porge, za čije je ime i identitet vezana neiscrpna polemika, i njegovog neimenovanog oca,¹ pominje se i nekolicina arhonata koji van svake sumnje hronološki pripadaju razdoblju IX i X veka. U pitanju su Trpimir, Krasimir i Miroslav.² O njima u tekstu postoji nekoliko kratkih zabeleški. Za Trpimira Porfirogenit kaže: mnogo godina posle pokršćavanja Hrvata, u dane arhonta Trpimira, oca arhonta Krasimira, dođe iz Francije, one (koja je) između Hrvatske i Venecije, čovek neki od vrlo blagočestivih, Martin imenom...³ Posle nekoliko odeljaka, nailazimo na odeljak o velikoj vojnoj sili kojom je raspolagala Hrvatska.⁴ Zatim se kaže da je toliku silu i mnoštvo ljudi Hrvatska imala do arhonta Krasimira. Pošto je ovaj skončao, i pošto je njegov sin Miroslav vladao četiri godine, i od bana Pribunje bio ubijen, i pošto su svađe i mnogi razdori u zemlji nastali, umanjilo se i konjaništvo i pešaštvo i sagene i kondure hrvatske vlasti. Upravo (tj. sada) ima trideset sagena itd.⁵

¹ DAI 31.17-25. Bibliografiju starijih radova o ličnosti arhonta Porge v. u *BIIIIHJ*, II, 42, nap. 119.

² Za Krasimira koristim upravo ovaj oblik, a ne u moderna vremena i u nauci uobičajeni oblik *Krešimir* ili *Kresimir*, iz prostog razloga što je *Krasimir* (*Κρασήμερης*) oblik koji koristi sam Porfirogenit.

³ DAI 31.43-46.

⁴ DAI 31.71-75.

⁵ DAI 31.75-82.

Od pomenutih imena, iz drugih izvora je poznat jedino Trpimir koji je vladao sredinom IX veka, od oko 845. do oko 864. godine.⁶ Hrvatski vladari koji su vladali posle njega, u drugoj polovini IX veka, mahom su poznati. To su Domagoj (pre 865-876.), njegovi sinovi (876-877/878.), Sedeslav (877/878-879.), Branimir (879-posle 888) i Mucimir (pre 892-posle 895).⁷ Nakon toga vesti o hrvatskim vladarima u izvorima se proređuju. Tek je 925. i 928. g. izvesno da je hrvatski vladar bio Tomislav,⁸ poslednji iz drugih izvora poznati hrvatski vladar iz vremena pre nastanka Porfirogenitovog spisa *DAI*. O Krasimiru i Miroslavu, koje 31. glava ovog spisa pominje, kao što se vidi, nema drugih podataka. Zbog toga je njihovo smeštanje u hronološkom nizu hrvatskih vladara oduvek predstavljalo problem za istraživače rane hrvatske istorije. Najpre su ih smešitali odmah nakon Trpimira, u treću četvrtinu IX veka, da bi ih potom premestili u drugu četvrtinu X veka.⁹ Ovo potonje shvatanje preovlađuje i danas.

⁶ Na njegovom dvoru je 846-848. g. boravio Saksonac Godeshalk, koji ga pominje kao *Tripemirus, rex Sclavorum*, KATIĆ 1932, 8. Godine 852. izdao je povelju Splitskoj crkvi i njenom arhiepiskopu Petru, *Documenta*, 3-6. Pronađen je i natpis sa njegovim imenom, ŠIŠIĆ 1925, 331-332, a njegovo i ime njegovog sina Petra zabeleženi su i u čuvenom jevandelistaru stolne crkve u Akvileji, *Documenta*, 383.

⁷ Domagoj se prvi put spominje u sukobu sa mletačkim duždom Urzom Particijakom (864-881), oko 865. g., *Chron. Ven.*, 19.5-8; njemu su upućena i neka pisma pape Jovana VIII, *Epp. Joh. VIII*, 278, 295-296; njegova smrt se spominje oko god. 876. *Chron. Ven.*, 20.23-25. Nakon kratke vladavine Domagojevih sinova, presto je zauzeo Sedeslav, iz *Trpimirovog poroda*, koji je došao iz Carigrada, carskom voljom, i Domagojeve sinove isterao iz zemlje, krajem 877. ili početkom 878. g. *Chron. Ven.*, 21.6-8; njemu je upućeno i pismo pape Jovana VIII, *Epp. Joh. VIII*, 147. Njega je zatim ubio Branimir i preuzeo vlast, pre maja 879. g. *Chron. Ven.*, 21.21-22; Branimiru su upućena i neka pisma pape Jovana VIII, *Epp. Joh. VIII*, 151-152, 165-166, 257-258; Branimir se pominje kao živ 888. g., na njegovom datiranom natpisu, ŠIŠIĆ 1925, 393, n. 34. Posle njega poznato je da je hrvatski vladar bio Trpimirov sin Mucimir, ili Mutimir, koji je 892. g. izdao novu povelju Splitskoj crkvi, *Documenta*, 14-17, i čiji je natpis sačuvan iz 895. g., ŠIŠIĆ 1925, 395-396, n. 40.

⁸ Godine 925. održan je prvi splitski crkveni sabor, *tempore Johannis papae sanctissimi, consulatu peragente in provincia Chroatorum et Dalmatarum finibus Tamislao rege et Michaelae in suis finibus praesidente duce...*, *Documenta*, 187-188; *HSM*, 98. Na njega je papa Jovan X (914-928) poslao svoje izaslanike, episkope Jovana Ankonskog i Lava Palestrinskog, sa pismima za Jovana, arhiepiskopa splitskog i za *dilecto filio Tamislao regi Chroatorum et Michaeli excellentissimo duci Chulmorum...*, *Documenta*, 188, 189; *HSM*, 95, 96. Dve godine nakon ovog prvog, u kom međuvremenu je došlo do sukoba i potom sklapanja mira između Hrvata i Bugara (v. dalje), održan je drugi sabor u Splitu, pod predsedništvom legata istog pape Madalberta, i u prisustvu *Chroatorum principe*, *Documenta*, 195; *HSM*, 103. Ime ovog vladara nije pomenuto, ali se uzima da je u pitanju isti onaj sa prethodnog sabora, tj. Tomislav. Odluke ovog sabora potvrdio je novi papa Lav VI (928-929), 928. g., *Documenta*, 196-197; *HSM*, 105-106. Rački, *Documenta*, 197, datirao je ove sabore u 924. odn. 926/927. g., ali se danas obično uzima da su bili 925. odn. 928. g., v. GOLDSTEIN 1995, 278. O podatku Tome Arhidakona o Tomislavu kao hrvatskom knezu 914. g., *HS*, 60, v. dalje, nap. 62.

⁹ Polazeći od shvatanja da su kod Porfirogenita *Krasimir*, čiji je otac bio *Trpimir*, i *Krasimir*, čiji je sin bio *Miroslav*, ista ličnost, tj. da Porfirogenit u njima vidi tri generacije jedne porodice – dedu,

Nalazeći da u dosadašnjoj literaturi ponuđena rešenja ovog problema nisu zadovoljavajuća, u ovom tekstu ću pokušati da ponovnim pretresanjem Porfirogenitovih i ostalih vesti dođem do nekih novih rešenja.

Trpimir

Razumevanje čitave hronologije hrvatskih vladara iz 31. glave spisa *DAI* zavisi u velikoj meri od ličnosti *arhonta Trpimira, oca arhonta Krasimira*, u čije je *dane* Hrvatsku pohodio izvesni Martin iz Franačke. Pitanje se svodi na sledeće: da li je Trpimir o kome piše Porfirogenit isti onaj iz drugih izvora poznati hrvatski knez Trpimir, koji je vladao sredinom IX veka, ili je pak u pitanju neki drugi hrvatski knez istog imena, zvani *Trpimir II*, koji bi vladao u X veku, posle 928. godine?

Najpre treba istaći jedan jak argument u prilog teze da se radi o poznatom Trpimiru iz sredine IX veka. Naime, kako je u nauci odavno istaknuto, događaji u 31. glavi spisa *DAI*, kao i u svim ostalim glavama tog dela, kao što je i prirodno, izlažu se hronološkim redom.¹⁰ Odeljku u kome se govori o arhontu Trpimiru i njegovom

---

oca i sina, te da je Trpimir bio otac Krasimirov i deda Miroslavov, rani hrvatski historiografi, počev od J. Lucića, pokušavali su da iz drugih izvora nepoznate Krasimira i Miroslava smeste odmah iza iz drugih izvora poznatog Trpimira, a ispred Domagoja, dakle u vreme između 852. i 865. g., v. opasku u ŠIŠIĆ 1913-1914, 14. Shvatajući da je ovo suviše kratko vreme da se na prestolu promene tri generacije jedne porodice, F. Rački i posle njega F. Šišić smestili su ovu trojicu vladara u sasvim drugu epohu. Smatrajući da Trpimir o kome govori Porfirogenit nije poznati hrvatski vladar tog imena iz sredine IX veka, nego drugi, iz ostalih izvora nepoznati, a Porfirogenitu savremeni hrvatski vladar istog imena, koga su označili kao *Trpimira II*, uspostavili su ovakvu hronologiju hrvatskih vladara koje pominje Porfirogenit: Trpimir II i potom njegov sin Krasimir vladali su posle Tomislava, između 928. i 945. g.; Krasimira je potom nasledio sin Miroslav, koji je vladao četiri godine, od 945. do 949. g., kada ga je ubio ban Pribunja, u vreme kada car piše svoj spis, *Documenta*, 399; ŠIŠIĆ 1913-1914, 14-18, 58-60, 65-71, 87-88, učinio je još *Trpimira II* bratom Tomislavovim, i datirao njegovu vladavinu u vreme posle 928. do oko 935. godine. Inače, prvi je tezu da Porfirogenitove Trpimira, Krasimira i Miroslava treba prebaciti iz IX u X vek izneo ДРИНОВЪ 1875, 124-130, s tim što je on Porfirogenitovog Trpimira identifikovao sa Tomislavom. Gledište Račkog i Šišića je i do danas ostalo opšteprihvaćeno u nauci. Polazeći od toga da je i period između 928. i 949. g. suviše kratak za smenu tri generacije jedne porodice na vlasti, kao i od toga da je vladavina nekakvog *Trpimira II* apsolutno nepoznata i zapravo izmišljena kako bi gornja teorija bila moguća, V. Klaić se vratio na gledište da u Porfirogenitovom Trpimiru treba videti poznatog Trpimira iz sredine IX veka. Međutim, on je umesto dva Trpimira, u igru uveo dva Krasimira. Naime, po njegovom shvatanju, *Krasimir čiji je otac bio Trpimir i Krasimir čiji je sin bio Miroslav* nisu jedna i ista ličnost, nego dve ličnosti, iz iste dinastije, ali iz dve različite epohe. Prvi Krasimir (*Krasimir I*), čiji je otac bio Trpimir, bio je sin poznatog Trpimira iz sredine IX veka i njegov naslednik na prestolu, posle 852. g., koji je ostao na vlasti do oko 864. g. Drugi Krasimir (*Krasimir II*), onaj koji je imao sina Miroslava, bio bi Porfirogenitov savremenik, a Tomislavov naslednik, koji bi vladao između 928. i 945. g., a koga bi potom nasledio sin Miroslav, između 945. i 949. g., KLAJČ 1925, 212-214. Ovo gledište prihvaćeno je i u *Komentar*u na pomenute vesti Porfirogenitovog spisa, JENKINS 1962, 127-130; isto i ВИИИ, II, 45, нап. 138.

¹⁰ JENKINS 1962, 128; ВИИИ, II, 45, нап. 138.

savremeniku Martinu,¹¹ prethode odeljci o doseljavanju i pokrštanju Hrvata i ostacima rimske vlasti u njihovoj zemlji,¹² a sledi mu odeljak o hrvatskom sukobu sa Bugarima u vreme bugarskog vladara Mihaila Borisa (852-889).¹³ Prema tome, događaji koje Porfirogenit smešta u *dane arhonta Trpimira* padali bi u vreme pre bugarsko-hrvatskog sukoba u vreme Mihaila Borisa, i nedvosmisleno bi se odnosili na poznatog hrvatskog vladara Trpimira iz sredine IX veka.

Sve što Porfirogenit zna o arhontu Trpimiru jeste da je u *njegove dane*, što je bilo *mnogo godina posle* pokrštanja Hrvata u vreme cara Iraklija i arhonta Porge, u Hrvatsku došao izvesni Martin. Ovaj Martin bio je iz *Francije, one (koja je) između Hrvatske i Venecije*. Bio je čovek *od vrlo blagočestivih*, premda *svetovnim obrazom zaogrnut*, ali, *kažu Hrvati*, da je *činio velika čudesa*. Bio je nepokretan, jer su mu stopala bila odsečena, pa su ga četvorica nosila kuda je hteo da ide.¹⁴ Na osnovu podataka koje o njegovom boravku kod Hrvata daje Porfirogenit, može se zaključiti da je suština njegove delatnosti kod njih bila ta da ih podseti na obaveze koje su, navodno, preuzeli prema papi u vreme nakon što su primili hrišćanstvo. Ove obaveze navedene su neposredno pre priče o Martinu – da su se Hrvati obavezali papi *da nikad neće upadati u tuđu zemlju i ratovati, nego biti u miru sa svima koji to žele*, te da im je zauzvrat papa dao *blagoslov da ako koji drugi jezičnici (pagani) upadnu u njihovu zemlju i povedu rat, onda da se Bog bori za Hrvate i zaštiti ih, a Hristov učenik Petar da daruje im pobeđe*.¹⁵ Priča o Martinu završava se rečima kako je on *proreкао Hrvatima da održe ovu zapovest presvetog pape do kraja svojih života*, i da im je i sam *podelio blagoslov jednak papinom*.¹⁶

Martin i hrvatski sporazum sa papom

Pitanje pomenutog hrvatskog sporazuma sa papom već odavno je posebna tema naučnih istraživanja.¹⁷ Međutim, neophodno je još jednom se pozabaviti ovim pitanjem. Poznato je da u spisu *De administrando imperio* svaki odeljak koji počinje rečcom *ὅτι* ili formulom *ιστέον ὅτι* predstavlja posebnu i jedinstvenu celinu, najčešće zasnovanu na podacima iz jednog izvora ili jednog obaveštenja koje je car primio i obradio.¹⁸ U 31. glavi ovog spisa daje se razlikovati nekoliko

¹¹ DAI 31.31-57.

¹² DAI 31.3-25, 26-30.

¹³ DAI 31.58-67.

¹⁴ DAI 31.42-49.

¹⁵ DAI 31.32-42.

¹⁶ DAI 31.49-52.

¹⁷ Bibliografiju starijih radova o ovom pitanju vidi u ВИИИИ, II, 42, нап. 121.

¹⁸ ВИИИИ, II, 3.

ovakvih celina. Prva je ona o doseljavanju Hrvata u Dalmaciju, borbi sa Avarima i pokrštanju, sve u vreme cara Iraklija.¹⁹ Druga govori o tome da je zemlja Hrvata nekada bila pod vlašću Rimljana i da su u njoj još vidljivi tragovi rimske vlasti.²⁰ Treća po redu ovakva celina je ona koja govori i o Martinu i njegovom delovanju među Hrvatima.²¹ U okviru ove, treće celine nalazi se i priča o sporazumu između Hrvata i rimskog pape da oni neće napadati tuđu zemlju. Zanimljivo je da se ova priča nalazi upravo u okviru celine koja sadrži i priču o Martinu, a ne u okviru one celine koja govori o doseljavanju i pokrštanju Hrvata, gde bi je trebalo očekivati, budući da se sklapanje pomenutog sporazuma vezuje za vreme nakon pokrštanja. Prema tome, moglo bi se zaključiti da, pošto se nalaze u okviru iste celine koja počinje rečom *ὅτι*, vesti o hrvatskom sporazumu sa papom i o Martinovoj misiji među Hrvatima u 31. glavi spisa *DAI* potiču iz istog obaveštenja, iz istog izvora, te da zapravo i predstavljaju jednu celinu.

Pomenuta celina, tj. odeljak, u suštini je posvećena jednoj temi – tome da Hrvati nikada ne napadaju tuđe zemlje nego samo brane svoju. Odeljak počinje tom tvrdnjom – *Ovi kršteni Hrvati ne žele da vode rat u tuđini van svoje sopstvene zemlje.*²² U sličnom stilu ovaj odeljak se i završava – *Zbog toga ni sagene ovih Hrvata niti kondure nikada nisu išle da ratuju protiv koga, osim ako neko protiv njih dođe. Pored toga, ovim brodovima odlaze oni od Hrvata koji žele da se bave trgovinom, od grada do grada obilazeći Paganiju i Dalmatinski zaliv i do Venecije.*²³ Svi ostali podaci koje sadrži ovaj odeljak postoje u njemu samo da bi potkrepili i ilustrovali ovu tvrdnju, tj. izložili okolnosti zbog kojih je to tako. Ukratko sagledavši te podatke, Hrvati ne napadaju tuđe zemlje iz sledećih razloga: 1) *jer su primili neko proročanstvo i uredbu od rimskog pape, onog koji je pri Irakliju, caru Rimljana, poslao sveštenike i pokrstio ih, i jer su ovi Hrvati nakon svog pokrštanja učinili sporazume i svojeručno, i sigurnim i postojanim zakletvama Sv. Apostolu Petru da to neće činiti, a zauzvrat dobili od pape blagoslov za uspešnu odbranu od drugih nevernika;*²⁴ i 2) *jer je kod njih mnogo godina nakon toga, u dane arhonta Trpimira, oca arhonta Krasimira, došao iz Franačke čovek po imenu Martin i prorekao Hrvatima da održe ovu zapovest presvetog pape do kraja svojih života i podelio im blagoslov jednak onom koji im je papa dao.*²⁵

---

¹⁹ *DAI* 31.1-25.

²⁰ *DAI* 31.26-30.

²¹ *DAI* 31.31-57.

²² *DAI* 31.31-32.

²³ *DAI* 31.52-57.

²⁴ *DAI* 31.32-42.

²⁵ *DAI* 31.42-52.

Iz priloženog se da uvideti veza između 1) i 2). Jasno je to da sve što se nalazi pod 1), nalazi se i pod 2), tj. da je Martin predočio Hrvatima sve pojedinosti sporazuma koji je, navodno, postojao između njih i pape – tj. obaveze koje su prema papi preuzeli i ponovio blagoslov koji im je papa zauzvrat dao. Ta veza između teksta navodnog sporazuma i Martinovog propovedanja o njemu sasvim je očigledna kada se obrati pažnja na izraze koji se u njima nalaze. Papa je, navodno, Hrvatima dao *χρησιμός* (*proročanstvo*) i *ὀρισμός* (*naredba*), a Martin im je, kasnije, *ἐπεθέσπισεν* (*proreкао*) da se drže papine *ἐντολή* (*zapovest*). Zauzvrat, i od pape i od Martina dobili su *εὐχή* (*blagoslov, molitvu*).

Kako je Martin mogao da zna te pojedinosti? Jasno je da on nije došao iz Rima, nego iz *Francije, one (koja je) između Hrvatske i Venecije*.²⁶ S druge strane, cela priča o njegovom delovanju među Hrvatima ostavlja utisak da je on bio taj koji je imao inicijativu u priči o sporazumu, što ne ostavlja prostor za pretpostavku da je o tome saznao od samih Hrvata.

Iz svega izloženog mogu se postaviti određene premise. Prvo, sve što Porfirogenit zna o Martinovom delovanju među Hrvatima odnosi se na propovedanje o navodnom sporazumu između Hrvata i pape. Drugo, i priča o sporazumu, i priča o Martinu koji propoveda o istom sporazumu, potiču iz istog izvora, jer se nalaze u okviru istog odeljka koji počinje rečcom *ὅτι*. Treće, u drugoj, tj. u priči o Martinu, sadržana je i prva, tj. priča o sporazumu, samo sa manje detalja. Četvrto, i jedna i druga priča postoje samo kao objašnjenje tvrdnje da Hrvati nikada ne napadaju tuđu, nego samo brane svoju zemlju.

Po svom karakteru, priča o tome da Hrvati ne napadaju tuđu zemlju je legendarna. Naravno da su Hrvati to činili; za IX vek postoje nedvosmisleni podaci.²⁷ Zbog toga je jasno da nekakav sporazum sa papom koji bi sprečavao Hrvate da napadaju tuđe zemlje nije nikada postojao. Zbog čega bi, na kraju krajeva, papa zahtevao to od Hrvata u VII ili VIII veku, kada je Rim suviše daleko od njihove zemlje, a Hrvatima susedni delovi Italije, izuzev vizantijske Istre i Venecije, bili su pod vlašću papi nemilih Langobarda. Da je papa mogao tom prilikom imati u vidu vizantijske posede u Dalmaciji, Istri i Veneciji, to bi svakako bilo naglašeno u sporazumu, a i teško da bi takav sporazum Hrvati sklapali sa papom, a ne sa vizantijskim carem.

²⁶ *DAI* 31.44-45. S druge strane, da bi se o ovom sporazumu, kao davnom događaju, nešto i doznalo u Rimu, bilo je neophodno da postoji neki podatak u papskoj kancelariji. Takav podatak nije poznat. Dvornikovo tumačenje na osnovu pisama pape Jovana VIII hrvatskom knezu Branimiru, *Epp. Joh. VIII*, 151-152, 257-258, u kojima se ističe odanost Hrvata Sv. Petru i njegova zaštita nad njima, JENKINS 1962, 126-127, ne može se uzeti za adekvatno objašnjenje Porfirogenitovih vesti, budući da navodi pomenutih pisama predstavljaju opšta mesta u odnosima Apostolske stolice Sv. Petra i hrišćanskih vladara.

²⁷ O tome v. dalje.

Poznato je odakle je Martin došao u Hrvatsku – iz Francije, one (koja je) između Hrvatske i Venecije. To bi trebalo da se odnosi na one delove franačke države koji su u susedstvu pomenute dve zemlje, a to bi mogle da budu Kranjska, Istra i Furlanija, u svakom slučaju teritorije koje su u IX i X veku ulazile u sastav Furlanske markgrofovine i Akvilejske patrijaršije. Nalazeći se u susedstvu Hrvatske, ove oblasti su bile najizloženije potencijalnim hrvatskim napadima.²⁸

Dakle, sva je prilika da nekakav sporazum između Hrvata i pape o tome da oni neće napadati tuđe zemlje nikada nije postojao, nego da je priču o tome izmislio upravo izvesni Martin, Franak iz Furlanske markgrofovine, i propovedao je među Hrvatima. Njima je priču predstavio kao papino proročanstvo, a koristeći se svojim izgledom i slavom polusvetog čoveka, trudio se da ih ubedi u njenu istinitost, kako bi oni odustali od mogućih napada na njegovu domovinu. U nauci se uvrežilo mišljenje o Martinu kao kakvom „svetom čoveku“, hrišćanskom misionaru...²⁹ Svakako, bilo je razloga zbog čega su ga ondašnji Hrvati smatrali blagočestivim i verovali da čini čuda, ali ipak, činjenica je da se sve što Porfirogenit saopštava o njegovoj delatnosti među Hrvatima, odnosi isključivo na njegovo propovedanje o navodnom hrvatskom sporazumu sa papom da neće napadati tuđe zemlje.³⁰

Vreme i kontekst Martinovog delovanja

Posle svega gore izloženog, ipak suština problema ostaje nerasvetljena. Ko je bio Martin i u koje vreme je on mogao doći iz Franačke u Hrvatsku? Rešenje ovog pitanja je jedini način da se utvrdi hronologija vladavine Porfirogenitovog arhonta *Trpimira*. Ipak, uz pomoć gornjih rezultata, i ovo rešenje izgledaće bliže. Ako se prihvati da je priču o hrvatskom zavetu papi, da neće napadati susedne zemlje, izmislio sam Martin i da je to učinio za proste, danas bi se reklo “dnev-

²⁸ O čestim slovenskim upadima u Istru, Furlaniju i Italiju u VII i VIII veku piše Pavle Đakon, mada se ove vesti odnose uglavnom na Karantance, *Pauli Historia Langobardorum*, 132-133, 152, 172-173, 180.

²⁹ JENKINS 1962, 127-128; v. i bibliografiju starijih radova u ВИИИИ, II, 43. nap. 124.

³⁰ Postavlja se pitanje kako je ova priča stigla do Porfirogenita. Ceo odeljak završava se konstatacijom da zbog svega u njemu opisanog Hrvati ne napadaju tuđe zemlje. Njihovim brodovima, umesto ratnika, putuju trgovci i obilaze gradove i Paganiju, i ceo Dalmatinski zaliv (Jadransko more), sve do Venecije, *DAI* 31.52-57. Nisu li upravo ovi hrvatski trgovci mogli proširiti Jadranskim morem priču o Martinu i hrvatskom zavetu papi da neće ratovati, nego samo živeti u miru sa svojim susedima, u šta se podrazumeva i trgovina? Tako je priča mogla doći do vizantijskih trgovaca i predstavnika vlasti u dalmatinskim gradovima, a odatle biti prosleđena u Carigrad. Naišavši na ovu vest prilikom skupljanja građe za poglavlje o Hrvatima svog spisa *De administrando imperio*, Porfirogenit nije mogao propustiti da njen zanimljiv sadržaj zabeleži u uputstvima o vladavini svom sinu i nasledniku Romanu. Podatak da se jedan narod zavetovao papi i Bogu da neće napadati druge zemlje, svakako nije nešto što treba prećutati budućem caru, ma kako taj podatak zvučao neverovatan.

nopolitičke“ potrebe, određeni podaci koje ova priča sadrži mogli bi se posmatrati u jasnijem svetlu.

Jedan primer je pojam *ἔθνικοί*, (*jezičnici*, *nevernici*, *pagani*), koji se koristi za narode koji bi mogli da napadnu hrvatsku zemlju, u kom slučaju će, prema papinoj molitvi, Hrvatima u pomoć doći Bog i Sv. Petar.³¹ Ovo mesto u Martinovoj priči ima sasvim razumljiv značaj – umesto da upadaju u zemlje svojih hrišćanskih suseda, Hrvatima bi bilo mnogo bolje da se posvete odbrani svojih granica od nevernika. O kojim to nevernici govori Martin? Pošto je on svakako živio i delovao u IX ili X veku, u obzir dolaze Bugari iz perioda pre 864. g., ili pak Mađari, u periodu posle 894. godine. S druge strane, ako se prihvati mišljenje više puta izneto u nauci, i gore ponovljeno, da su kod Porfirogenita odeljci u 31. poglavlju spisa *De administrando imperio* raspoređeni hronološki,³² dolazi se do zaključka da se pojam *nevernici* u Martinovoj priči odnosi na Bugare iz vremena pre njihovog pokrštavanja 864., s obzirom da u odeljku koji sledi Porfirogenit opisuje napad bugarskog kneza Mihaila Borisa na Hrvatsku.³³ U tom slučaju, Martinov boravak u Hrvatskoj morao bi pripadati vremenu vladavine hrvatskog kneza Trpimira iz sredine IX veka, vladavine koja je trajala do između 852. i 865. godine.

Martinova namera da ubedi Hrvate da su se obavezali papi da neće napadati tuđe zemlje, kao i činjenica da je u Hrvatsku došao sa područja Furlanske markgrofovine, koja je bila hrvatski susjed, posmatrane u vezi, takođe mogu biti od koristi. Ukoliko je njegova misija među Hrvatima imala za cilj da zaustavi njihove napade na njegovu domovinu, onda je sredina IX veka bila pravo vreme za nju. Tridesetih i četrdesetih godina IX veka hrvatski napadi na Veneciju i susedne franačke oblasti bili su učestali. Zna se da je 839. mletački dužd Petar Tradenik (836-864) poveo pomorski pohod protiv *Sklavinije*, koji je okončan sklapanjem mira sa knezom Mislavom,³⁴ koji je bio Trpimirov prethodnik na hrvatskom prestolu.³⁵ To je bio deo veće mletačke akcije umirivanja prilika na Jadranskom moru i samo mletački odgovor na brojne slovenske napade prethodnih godina.³⁶

³¹ *DAI* 31.38-42. U Martinovoj propovedi, koja je svakako bila na latinskom, na ovom mestu je moralo stajati *gentiles*, što je latinski ekvivalent grčkom *ἔθνικοί*. Etimologija i semantika i jedne i druge reči, kao i njihovog slovenskog ekvivalenta – *jezičnici* – ista je. Sve ove tri reči koriste se u srednjovekovnim tekstovima u značenju *pagani*, *nevernici*.

³² JENKINS 1962, 128; ВИИИИ, II, 45, 138.

³³ *DAI* 31.60-67. To što Porfirogenit bugarskog vladara naziva *Mihailo*, *bugarski arhont*, *Boris*, ne znači da se napad dogodio posle 864. g., tj. Borisovog krštenja, kojom prilikom je dobio ime Mihailo. Porfirogenit, koji piše skoro vek kasnije, koristi ovo ime samo zato što je pod njim pomenuti bugarski vladar ostao poznat u istoriji.

³⁴ *Chron. Ven.*, 17.29-32.

³⁵ O tome svedoči sam Trpimir u svojoj povelji iz 852. g.: *...quas decimas antecessor noster Mislavus dare coepit...*, *Documenta*, 4; ŠIŠIĆ 1913-1914, 4-5.

³⁶ Ova mletačka akcija je obuhvatila i neretljanska ostrva i sklapanje primirja sa *Družakom*, *sudijom Pomorjana*, a ubrzo potom i sukob i pobedu nad *Ljuditom Slovenom*, *Chron. Ven.*,

Da su osim pomorskih, Sloveni, tj. Hrvati preduzimali i kopnene napade na Veneciju, koji su po logici stvari vodili preko franačkih poseda u Istri i Furlaniji, svedoči sporazum koji su 840. g. Mlečani sklopili sa susednim italjskim oblastima i gradovima pod vlašću franačkog cara Lotara I,³⁷ među kojima su, na prvom mestu, Istrani i Furlanci.³⁸ Ovim sporazumom obavezuju se italjski gradovi i oblasti – carski podanici, Mlečanima, da neće pustiti nikakavog neprijatelja da preko njihove zemlje napadne Mletke, da će im pružiti pomorsku pomoć *protiv slovenskih plemena*, i da neće pružati nikakvu pomoć mletačkim neprijateljima.³⁹ Dakle, oko 840. neprijateljski upadi na mletačke posede preko teritorije njihovih suseda, među kojima i Istre i Furlanije, bili su stvarnost. Premda se ne kaže izričito da su ti *neprijatelji (hostes)* Sloveni, tj. Hrvati, jasno je da se, kao i u slučaju pomorskih sukoba, misli na njih. Ko bi drugi mogao ugrožavati Mletke u to vreme?⁴⁰ Upravo jedan takav, kopneni, slovenski, tj. hrvatski napad na mletačku teritoriju zabeležen je oko 846/847. godine. *Oko ovog vremena Sloveni dolazeći da mletačke predele svladaju, samo grad kaprulski popleniše.*⁴¹ Treba li naglasiti da je, po samoj prirodi vojske koja ima samo za cilj da neko mesto osvoji, opustoši i opljačka, prilikom svakog ovakvog pohoda sasvim sigurno stradalo i sve ono što se nalazilo uz put. Tako su i prilikom svakog hrvatskog prodora do predgrađa Venecije morala stradati i područja kroz koja su ti prodori prolazili, tj. Istra i Furlanija.

17.32-36. Od slovenskih gusarskih napada na koje je ovo bio mletački odgovor, zabeležen je samo jedan neretljanski gusarski napad na mletačke građane koji su se vraćali iz Beneventa oko 830. g., *Chron. Ven.*, 17.21-22, ali je ovakvih napada svakako bilo mnogo više i u njima su učešće svakako imali i Hrvati.

³⁷ Sporazum, poznat kao *Pactum Hlotharii*, predstavlja ustvari dokument cara Lotara I, sastavljen 22. februara 840. g. u Paviji, kojim car utvrđuje sporazum postignut između Mletaka i njima susednih italjskih oblasti i gradova, Lotarovih podanika, *Pactum*, 130.12-132.44; v. i MARGETIĆ 1988, 218-219.

³⁸ *Pactum*, 130.29-34.

³⁹ U ovom sporazumu stoji: tačka 6) italjski gradovi – carski podanici, obavezuju se Mlečenima da će im javiti ukoliko bilo kakav *razbojnik ili neprijatelj* preko njihovih *krajeva* pokuša napasti Mlečane; t. 7) isti se obavezuju Mlečanima da će im, po nalogu cara Lotara, pružiti svu moguću pomoć u pomorskoj vojsci *protiv slovenskih plemena*, mletačkih neprijatelja; i t. 8) isti se obavezuju da neće pružiti ni na kakav način niti kakvu pomoć bilo kojem neprijatelju Mletaka, *koji postoji ili će postojati*, *Pactum*, 131.33-132.10. MARGETIĆ 1988, 228-231, smatra da je tačka 7), koja govori o obavezama gradova prema Mlečanima za pomoć u pomorskom ratu protiv Slovena, umetak koji nema veze sa prethodećom i sledećom tačkom. Smatram da to nije ispravno gledište, već da sve tri tačke treba posmatrati kao celinu, koja pokriva tri segmenta: odnos susednih italjskih gradova prema neprijateljskim napadima na Veneciju preko njihove teritorije, dakle, kopnom; njihov odnos prema pomorskim sukobima Mlečana i Slovena; i obavezu italjskih gradova da se neće udruživati sa mletačkim neprijateljima.

⁴⁰ Svakako ne neko od podanika franačkog cara, koji potvrđuje upravo sklopljeni sporazum. Mogućnost da se ovo mesto odnosi na bilo kog pojedinca iz italjskih gradova, koji samoinicijativno ne poštuje sporazum i nanosi štetu mletačkim posjedima, kako ovo mesto tumači MARGETIĆ 1988, pokrivena je izrazom *razbojnik (scamera)*.

⁴¹ *Chron. Ven.*, 18.7-8.

Konačno, postoji i podatak koji svedoči o direktnim, i to učestalim, napadima Slovena (Hrvata) na područja Furlanije u prvoj polovini IX veka. Italski hroničar tog vremena, Andreja Bergamski, zabeležio je kako su *mnogu muku i pritisak od slovenskog naroda trpeli Langobardi, sve dok car nije postavio Eberharda za kneza forojulijske (furlanske) krajine*,⁴² a to je bilo oko 840. godine.⁴³ Ukoliko je živeo u to vreme, naš Martin je imao itekakvog razloga da pohodi Hrvatsku i pokuša da utiče na njene vođe da se takvog posla okanu.⁴⁴

Martinova ličnost

Ličnost po imenu Martin poznata je u Hrvatskoj u vreme kneza Trpimira, sredinom IX veka. To je osoba koja je sastavila i zapisala čuvenu Trpimirovu povelju Splitskoj crkvi iz 852. godine. Evo šta on kaže o sebi u eshatokolu pomenute povelje:

*Ja, sveštenik Martin, kapelan, namislom gospodina moga, pomenutog kneza (tj. Trpimira), upitan zapisah i sopstvenom rukom delo završih, znak rukom načinih.*⁴⁵

Dakle, Martin, sastavljač povelje kneza Trpimira iz 852. g. bio je sveštenik i kapelan. Porfirogenit za Martina, čiju delatnost među Hrvatima opisuje, kaže da je bio *čovjek od vrlo blagočestivih, u mirski obraz zaogrnut* (*σχῆμα δὲ κοσμικὸν περιβεβλημένος*).⁴⁶ Kako shvatiti ovu poslednju Porfirogenitovu sintagmu? U srednjovekovnom grčkom jeziku, pojam *τὸ σχῆμα*, bukvalno prevedeno na slovenski najčešće kao *obraz*, koristi se da označi nečiji položaj, status, čin ili red, a naročito se odnosi na crkvene položaje. Najčešće se koristi za označavanje monaškog reda.⁴⁷ Međutim, epitet *κοσμικόν*, koji znači prosto *mirski, svetovni*, isključuje mogućnost da se ovde radi o monaškom obrazu. S druge strane, da je Martin bio običan mirjanin, tj. da nije imao nikakav čin pri crkvi, teško da bi se uz njegovo ime mogla upotrebiti reč *σχῆμα*, jer za to ne bi bilo potrebe. Dakle, neki čin, tj. shimu, morao je imati. Reč *περιβεβλημένος*, *ogrnut, zaodenu*, upotrebljava se u pravoslavnoj crkvi upravo

⁴² *Multa fatigatio Langobardi et oppressio a Sclavorum gens sustinuit, usque dum imperator Foroiulanorum fines Ebherardo principem constituit...*, *Andreae Bergomatis Historia*, 226.35-37.

⁴³ Eberhard, iz poznate franačke loze Unrohida, oženio se 836. Gizelom, kćerkom cara Ludovika I Pobožnog i sestrom cara i italjskog kralja Lotara I.

⁴⁴ Posle ovoga, prvi naredni hrvatski upad u Istru zabeležen je tek oko 875. g., i to u savezu sa vizantijskim podanicima iz Dalmacije, *Chron. Ven.*, 20.11-20. Zbog tog upada *prekinut je savez koji je nekad postojao između Slovena i Mlečana, isto*, 20.19-20. Ovde se misli na sporazum koji je sklopljen nakon napada dužda Urza Particijaka na kneza Domagoja oko 865. g., *isto*, 19.5-8, a ne na neki raniji mirovni sporazum koji bi mogao biti razlog dugogodišnjem uzdržavanju Hrvata od napada na Mletke i u pravcu Mletaka. Da li tu činjenicu shvatiti kao rezultat uspeha Martinovog delovanja među Hrvatima?

⁴⁵ *Ego Martinus presbyter, capellanus, praeceptione domini mei, ducis memorati, rogatus scripsi et manu propria opus complevi, signum manu feci...*, *Documenta*, 5.

⁴⁶ *DAI* 31.45-46.

⁴⁷ DU CANGE 1688, 1943, coll. 1505-1507.

prilikom uvođenja nekoga u neki crkveni čin. Ukoliko Porfirogenit upotrebljava pojam *σχῆμα* isključivo u vezi sa crkvenim činovima, u tom slučaju izraz *mirski obraz* (*σχῆμα κοσμικόν*) može označavati samo čin mirskog sveštenika, nasuprot *monaškom obrazu* (*τῶν μοναχῶν σχῆμα ἅγιον σχῆμα ἀγγελικόν σχῆμα*), koji se odnosi na pripadnike monaškog reda.⁴⁸ Prema tome, sintagma *zaogrnut u mirski čin* mislim da može značiti samo to da je Martin bio pripadnik sveštenečkog reda, da je bio mirski sveštenik – upravo ono što je bio sastavljač Trpimirove povelje iz 852. godine.

Pored toga, od značaja je i činjenica da je Porfirogenitov Martin u Hrvatsku došao iz Furlanske markgrofovine, a poznato je da su u vreme kneza Trpimira, sredinom IX veka, u Hrvatsku dolazili mnogi duhovnici i crkveni neimari baš sa tog prostora.⁴⁹

Kada se sravne podaci koje o izvesnom Martinu pruža Porfirogenit sa onim što se zna o Martinu, kapelanu hrvatskog kneza Trpimira iz sredine IX veka, da se primetiti veliki stepen podudarnosti. Porfirogenit govori o izvesnom Martinu, koji je boravio u Hrvatskoj u vreme izvesnog arhonta Trpimira i koji je bio sveštenik. Sastavljač povelje kneza Trpimira iz 852. g. zove se Martin, živi na dvoru kneza Trpimira, takođe je sveštenik i knežev kapelan. Jedina karakteristika Porfirogenitovog Martina koja se ne može utvrditi za Martina iz 852. g. jeste ta da je patio od telesnih nedostataka.⁵⁰ Međutim, tako nešto, ukoliko se ne odnosi na vladara ili koju značajniju ličnost, zaista retko ostavlja tragove u istorijskim izvorima, tako da to što nečiji telesni nedostaci nisu zabeleženi u izvorima ne mora da znači da ih taj nije ni imao.⁵¹ Sve u svemu, ne izgleda lako oteti se zaključku da Porfirogenit piše

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ GOLDSTEIN 1995, 202; RAPANIĆ 1985, 24. I čuveni teolog Godeschalk, poreklom Saksonac, pre dolaska na Trpimirov dvor boravio je, 846. g., na dvoru furlanskog markgrofa Eberharda (o. 840-866), KATIĆ 1932, 5. Datacija Trpimirove povelje iz 852. g., obavljena prema vladavini u Italiji *blagočestivog Lotara, franačkog kralja*, tj.: *In nomine patris et filii et spiritus sancti. Regnanate in Italia piissimo Lothario Francorum rege, per indictionem XV sub die IV nonis martii* (tj. 4. marta 852)..., *Documenta*, 3, upućuje na odnos formalne zavisnosti kneza Trpimira od franačkog kralja Italije, GOLDSTEIN 1995, 207.

⁵⁰ *DAI* 31.47-49. *ἀσθενής δὲ ὢν ὁ τοιοῦτος ἐλάβησ ἀνὴρ καὶ τοὺς πόδας ἡκρωτηριασμένους, ὥστε ὑπὸ τεσσάρων βασιτάζεσθαι καὶ περιφέρεισθαι, ὅπου δ' ἂν καὶ βούλεται* („...nemoćan budući ovaj blagočestivi čovek i odsečenih nogu, te od četvorice je podizan i prenošen gde god je voljan...“).

⁵¹ U vezi sa ovim pitanjem, možda bi trebalo obratiti pažnju na tekst arenge pomenute povelje, u kojoj njen sastavljač – kapelan Martin – iznosi svoja subjektivna shvatanja, za razliku od osnovnog dela povelje, u kome objektivno opisuje pravni čin koji povelja sankcioniše. U okviru ove arenge nalazi se sledeće mesto: *...nihil corporeis membris videre, audire aliud valemus, nisi ea quae praesentantur et scripturarum auditio obtutibus pandit, Documenta*, 3, tj. „...zbog telesnih udova nismo zdravi ništa drugo videti, slušati“, osim ono što se može doznati iz spisa. Ukoliko ovo mesto nije samo puka diplomatska i teološka formula, nego prenosi i nešto od misli i osećanja samog Martina, ono bi se moglo shvatiti i tako kao da u njemu Martin ukazuje na svoje telesne nedostatke, što bi se potom moglo dovesti u vezu sa Porfirogenitovim opisom, v. pret. nap. Priča o Martinu koja je stigla do Porfirogenita sadrži detalje o njegovim telesnim

upravo o ovom Martinu iz 852. godine. Samim tim, *arhont Trpimir*, koga pominje Porfirogenit, ne može biti drugi do iz ostalih izvora poznati hrvatski knez Trpimir iz sredine IX veka. Prema tome, pošto Porfirogenit govori o poznatom knezu Trpimiru i događajima iz sredine IX veka, nema potrebe izmišljati ličnost nekakvog *Trpimira II* i smeštati je u prvu polovinu X veka.

Krasimir i Miroslav

Porfirogenit spominje da je *arhont Trpimir bio otac arhonta Krasimira*.⁵² Nekoliko odeljaka dalje, opisuje se velika hrvatska vojna sila,⁵³ a potom se kaže da je *Hrvatska toliku mnogu silu i mnoštvo ljudi imala do arhonta Krasimira*, i da je po njegovoj smrti *sin njegov Miroslav vladao četiri godine*, dok ga nije ubio ban Pribunja.⁵⁴ Prvo pitanje koje se postavlja jeste da li su *Krasimir čiji je otac bio Trpimir* i *Krasimir do čijeg je vremena Hrvatska zadržala veliku vojnu silu i čiji je sin bio Miroslav*, jedna i ista ličnost. Odgovor na ovo pitanje mora biti potvrđan. Identifikacija arhonta Trpimira kao *oca arhonta Krasimira* ne bi imala nikakvog značaja ukoliko čitalac ne bi znao ništa o istom arhontu Krasimiru. Takva identifikacija imala bi smisla samo ukoliko se još negde u istom tekstu pominje arhont Krasimir i daju još neki podaci o njemu.⁵⁵ A ko je bio arhont Krasimir čitalac saznaje u onom odeljku u kome se kaže *da je do arhonta Krasimira Hrvatska imala veliku vojnu silu i mnoštvo ljudi, i da je njega nasledio njegov sin Miroslav, koji je vladao četiri godine, dok ga nije ubio ban Pribunja*. Prema tome, na oba mesta govori se o istoj ličnosti – arhontu Krasimiru, čiji je otac bio arhont Trpimir, i čiji je sin i naslednik bio arhont Miroslav.

Pošto je u gornjem izlaganju utvrđeno da je *arhont Trpimir, otac arhonta Krasimira*, koga pominje Porfirogenit, ustvari poznati hrvatski knez Trpimir iz sredine IX veka, utvrđivanje hronologije vladavine Porfirogenitovih arhonata Krasimira i Miroslava postaje u velikoj meri stvar matematike. Trpimir se poslednji put pominje 852. godine.⁵⁶ Domagoj, prvi naredni hrvatski vladar čija je hronologija poznata,

---

nedostacima, što znači da je ta činjenica igrala značajno mesto u Martinovom životu. Zbog toga bi, ukoliko je Porfirogenitov Martin zaista Martin, sastavljač Trpimirove povelje iz 852. g., i ukoliko u arengi ove povelje on zaista aludira na svoje telesne nedostatke, to bilo sasvim razumljivo.

⁵² DAI 31.43-44.

⁵³ DAI 31.71-74.

⁵⁴ DAI 31.75-78.

⁵⁵ Zbog toga ne stoji Klaićeva teza o dva Krasimira, KLAIĆ 1925, 212-214. Sličan primer postoji u 32. glavi, u poglavlju o srpskoj istoriji, gde se srpski knežević Klonimir identifikuje kao *otac Časlava*, DAI 32.74-75. Razlog za ovakvu identifikaciju ne leži u tome što je Časlav Porfirogenitov savremenik, nego u tome što u daljem tekstu istog odeljka 32. glave Porfirogenit naširoko piše o Časlavu i pruža čitaocu obilje podataka o njemu, DAI 32.117-145, pa tako i podatak da je Klonimir bio njegov otac dobija na aktuelnosti.

⁵⁶ Trpimirova povelja iz 852. g. ujedno je i poslednji precizno datirani podatak o njemu.

već je bio na prestolu oko 865. godine.⁵⁷ Zaista je teško u taj kratak vremenski period, jedva nešto više od desetak godina, i to ako se u obzir uzmu samo krajnje opcije, smestiti vladavinu Krasimira, četvorogodišnju vladavinu Miroslava, njegovo ubistvo od strane bana Pribunje, nereda i razdore koji su nakon toga potresali Hrvatsku, usled čega je njena vojna sila drastično opala. Da se to nije izdešavalo tada, jasno je kada se imaju na umu sledeće činjenice. Prvo, i za vreme kneza Domagoja Hrvatska je raspolagala značajnom vojnom silom, što pokazuju njegovi česti sukobi sa Mlečanima, i čak jedan upad u Istru.⁵⁸ Drugo, Sedeslav, koji je vladao između 877/878. i 879. g., i Mucimir, koji je bio na vlasti od pre 892. do posle 895. g., bili su Trpimirovi sinovi.⁵⁹ Imajući u vidu da su dva Trpimirova sina vladala u Hrvatskoj tek posle 877/878. g., zaista izgleda neverovatno da je njegov unuk, Miroslav, mogao zauzimati presto već pre 864. g.⁶⁰ Treće, hronologija hrvatskih vladara u drugoj polovini IX veka sasvim je jasna.⁶¹ Ona ne ostavlja prostor za eventualnu vladavinu Krasimira, Trpimirovog sina, i četvorogodišnju vladavinu njegovog sina Miroslava.

Međutim, period između poslednjeg pomena Mucimira, 895. g., i prvog sigurnog pomena Tomislava, 925. g., ostavlja gotovo tridesetogodišnju prazninu, iz koje nema direktnih podataka o hrvatskim vladarima.⁶² Da li zagonetne vladavine Trpimirovog sina Krasimira i njegovog sina Miroslava treba smestiti negde u pomenuti hronološki okvir?

⁵⁷ Mletački dužd Urz Particijak, koji je stupio na položaj 864. g., *Chron. Ven.*, 18.41-42., poveo je, ubrzo po dolasku na vlast, ekspediciju protiv Domagoja, slovenskog kneza, *Chron. Ven.*, 19.5-8. Nekoliko redova niže, *Mletačka hronika* pominje ubistvo cara Mihaila III i dolazak Vasilija na carski presto, 867. g., *Chron. Ven.*, 19.13-14.

⁵⁸ *Chron. Ven.*, 19.5-8, 20.11-20.

⁵⁹ Sedeslav je bio iz Trpimirovog poroda (*Tibimiri ex progenie*), *Chron. Ven.*, 21.6-8. Da se pod izrazom *progenies* ima razumeti neposredno potomstvo, tj. sinovi i kćeri, i da je to slučaj i na ovom mestu, v., 8-9, i nap. 1. na str. 9; Da je Mucimir bio Trpimirov sin svedoče podaci u njegovoj povelji Splitskoj crkvi iz 892. g., *Documenta*, 14-15; ŠIŠIĆ 1913-1914, 9-13.

⁶⁰ ŠIŠIĆ 1913-1914, 14-15.

⁶¹ Ona izgleda ovako: Domagoj (pre 865-876.), Domagojevi sinovi (876-877/78.), Sedeslav (877/78-879.), Branimir (879-posle 888.), Mucimir (pre 892-posle 895.). V. i nap. 7.

⁶² Tomislav se prvi put pominje u aktima splitskog crkvenog sabora iz 925. g., i u pismima pape Jovana X u vezi sa pomenutim saborom, v. gore, nap. 8. Podatak Tome Arhidakona da je Tomislav bio na vlasti 914. g. ne treba uzeti zdravo za gotovo. U svojoj istoriji Splitske crkve, Toma zapravo kaže, u odeljku *Katalog arhiepiskopa o kojima postoji spomen*, sledeće: *Johannes archiepiscopus fuit anno domini nonagesimo quattuordecimo, tempore Tamislavi ducis...*, HS, 60. Dakle, podatak o 914. g. vezan je pre svega za arhiepiskopa Jovana. Da su arhiepiskop Jovan i vladar Tomislav bili savreminci, Toma je mogao doznati iz akata splitskih sabora iz 925. i 928. g. i papinih pisama u vezi sa njima. U aktima sabora iz 925. g. nalazi se ime vladara Tomislava uz ime arhiepiskopa Jovana, *Documenta*, 187-188; *HSM*, 98, v. i gore, nap. 8. Međutim, u istim aktima pominje se i papa Jovan X (914-928), čiji pontifikat je počeo upravo 914. g., što je Toma mogao znati. Da li je to razlog što je on povezao imena arhiepiskopa Jovana i kneza Tomislava sa 914. g.? Međutim, čak i da je Tomislav bio na vlasti 914. g., opet ostaje dovoljno prostora da se vladavina Krasimira i četvorogodišnja vladavina Miroslava smeste u period između 895. g., tj. poslednjeg pomena Mucimira, i 914. g.

Treba istaći činjenicu da Porfirogenit kaže samo da je Trpimir bio Krasimirov otac, a ne i da je bio njegov neposredni prethodnik na prestolu, dok, s druge strane, za Miroslava izričito kaže da je bio Krasimirov sin i nasljednik. To dozvoljava da se Krasimirova vladavina smesti i više decenija nakon Trpimirove. Činjenica da je Trpimira nestalo pre 865. g., ne znači da njegov sin ne bi mogao doći na presto i posle 895. godine. Druga dvojica Trpimirovih sinova dolazili su na presto takođe dosta vremena nakon očeve smrti: Sedeslav (877/878-879.) i Mucimir (između 888. i 892-posle 895.). Krasimir je sasvim sigurno bio najmlađi Trpimirov sin, pošto je njega na prestolu nasledio sopstveni sin Miroslav. Zbog toga je nužno njegovu vladavinu datirati posle Mucimirove. Ukoliko je došao na presto posle 895. g., Krasimir ni u kom slučaju ne bi bio prestar,⁶³ već samo u zrelim godinama.

S druge strane, datirati Krasimirovu vladavinu tek nakon poslednjeg pomena Tomislava, 928. g., bilo bi već neusklađeno sa činjenicom da je bio sin Trpimira, koga je nestalo pre 865. godine. Protiv takve hronologije govori i niz drugih primedbi.

Vladavina arhonta Miroslava

Pozna hronologija vladavine Krasimira i njegovog sina Miroslava počiva u velikoj meri na jednoj tezi koje se celokupna hrvatska historiografija drži do danas – da četiri godine vladavine Miroslava, Krasimirovog sina, padaju u vreme između 945. i 949, tj. da je ban Pribunja ubio ovog kneza u isto vreme kada Porfirogenit zapisuje vesti o tome. Ova teza zasniva se na činjenici da Porfirogenit, opisujući na kraju odeljka o Krasimiru i Miroslavu novo brojno stanje hrvatske vojske, koristi izraz ἀπίωος, tj. *upravo, baš sad*, čime stavlja do znanja da se radi o aktuelnim, savremenim podacima.⁶⁴

Kao što je poznato, u 29. poglavlju spisa *DAI*, koje nosi naslov *O Dalmaciji i narodima koji leže pokraj nje*, Porfirogenit pruža značajan hronološki podatak o trenutku u kojem piše – opisujući kako su se drevni stanovnici Salone preselili u novoosnovani Dubrovnik, ističe kako je to bilo *500 leta do danas, što je indikt 7-mi, leto 6457*.⁶⁵ Prevedeno u godine hrišćanske ere, to je period između 1. septembra 948. i 31. avgusta 949. g. U istom 29. poglavlju, samo nekoliko odeljaka ranije, Porfirogenit piše sledeće: (...*Da*) *Od carevanja Iraklija, cara Romeja, na*

⁶³ Moguće je da su svi Trpimirovi sinovi koji će posle vladati Hrvatskom – i Sedeslav i Mucimir i Krasimir – bili maloletni u trenutku prestanka vladavine njihovog oca, kada je presto zauzeo, iz njihove vizure uzurpator, Domagoj, najkasnije oko 865. g. Za vreme Trpimirovog života pominje se samo njegov sin Petar, čije je ime zabeleženo među imenima hodočasnika na čuvenom *Čedadskom jevanđelistaru* u Akvileji, kao *Petrus filius domno Tripemero*, *Documenta*, 383; ŠIŠIĆ 1913-1914, 5-8. Njemu posle Trpimirovog nestanka više nema traga u izvorima.

⁶⁴ *DAI* 31.81-82; *Documenta*, 399.

⁶⁵ *DAI* 29.233-235.

način na koji će biti rečeno u spisaniju o Hrvatima i Srbima, cela Dalmacija i narodi oko nje, tj. Hrvati, Srbi, Zahumljani, Travunjani, Konavljani, Dukljani i Neretljani, zvani još i Pagani... (lakuna u tekstu).⁶⁶ Iz ovog se da zaključiti da u trenutku kada piše 29. poglavlje spisa *DAI*, a to je godina 948/949, Porfirogenit već ima pred sobom i građu potrebnu za pisanje delova o Hrvatima i Srbima, tj. za pisanje 31. i 32. glave, i ne samo to, nego i da on već zna šta će u tim poglavljljima pisati i kako će ona izgledati. Dalje u spisu, u nekim drugim poglavljljima „južnoslovenske grupe“, onim koja govore o Zahumljanima i Dukljanima, tj. 33. i 35. poglavljlju, nalazi se slična naznaka – zemlja u kojoj ovi narodi sada žive bila je nekada naseljena Romanima koje je car Dioklecijan naselio iz Rima, *kao što je rečeno u istoriji Hrvata*.⁶⁷ I ovde, kao i u 29. poglavljlju, car-pisac pravi jasno pozivanje na 31. poglavljlje svog spisa, ono u kome je izložena istorija Hrvata. Međutim, ono što je možda i najznačajnije jeste to da se u 33. i 35. glavi Porfirogenit u vezi sa pričom o Dioklecijanovom doseljavanju Romana iz Rima poziva upravo na 31. glavu, u kojoj je ova priča ukratko zabeležena,⁶⁸ a ne na 29. glavu, u kojoj je ta priča ispričana sa daleko više prostora i detalja.⁶⁹ Da li ovo svedoči o tome da je 31. poglavljlje spisa *DAI* bilo zapravo već napisano pre 29.?⁷⁰ Svestan da je to tema za jedno posebno istraživanje,⁷¹ ovde ću se zadržati samo na konstataciji da je 948/949. g., kada piše 29. poglavljlje, car-pisac već imao prikupljenu svu građu i sve vesti o Hrvatima i Srbima koje nalazimo u njegovom spisu *DAI*.⁷²

⁶⁶ *DAI* 29.54-56.

⁶⁷ *DAI* 33.3-6; 35.3-5.

⁶⁸ *DAI* 31.10-17.

⁶⁹ *DAI* 29.3-53.

⁷⁰ I JENKINS 1962, 4 dopušta da su poglavlja 31-36. u vreme sastavljanja 29. poglavlja bila, makar u prvobitnoj formi, već napisana.

⁷¹ U tom slučaju, najpre bi bilo napisano 31. poglavljlje, tj. istorija Hrvata, zatim 32. i sva ostala do 36. poglavlja, tj. istorija Srba i srpskih plemena, dok bi 29. poglavljlje bilo napisano tek na kraju, nakon svih ostalih, kao jedna vrsta zajedničkog uvoda za sva ova poglavlja i naknadno postavljeno na to mesto, i to bi bilo 948/949. g. Zagonetno ostaje samo mesto 30. poglavlja. U dosadašnjem tumačenju hronologije nastanka poglavlja 29-36. spisa *De administrando imperio* grešilo se u tome što je smrt Miroslava, koja se samo na osnovu datiranja nastanka 31. glave spisa stavlja u 949. g., služila potom, sasvim paradoksalno, kao osnova za dalje datiranje tog istog 31. poglavlja, a tako i ostalih, pa se dolazilo do zaključaka da 31. poglavljlje nije moglo nastati pre 950. g. Isto tako, polazeći od shvatanja da Bosna do vremena srpskog kneza Časlava nije pripadala Srbiji, nego Hrvatskoj, pa ju je Časlav osvojio usled razdora u Hrvatskoj, nastalih posle smrti Miroslava, dakle opet 949. g., iznošeni su zaključci da 32. poglavljlje, ono koje opisuje Bosnu u sastavu Srbije, nije moglo nastati do nekoliko godina posle 949. g., tj. da je trebalo vremena da Časlav, navodno, osvoji Bosnu i da vest o tome, navodno, stigle do Carigrada. O ovom: JENKINS 1962, 99-100.

⁷² Za podatke o Srbima to je sasvim jasno – gotovo celo 32. poglavljlje, ono koje govori *O Srbima i zemlji koju sada naseljavaju*, sastoji se od jednog, u njega u integralnom obliku unesenog, posebnog spisa, tzv. *Hronike srpskih vladara*, *DAI* 32.16-145, koji je nastao između 927/928. i 944. g., v. МАКСИМОВИЋ 1982, 25-32.

Prema tome, malo je verovatno da su se događaji u vezi sa pogibijom hrvatskog arhonta Miroslava, i oni koji su usledili, a koje opisuje u 31. poglavlju, odigrali 949. godine. Ove događaje trebalo bi datirati u neko ranije vreme.

To postaje sasvim jasno kada se obrati malo veća pažnja na tekst tog odeljka 31. poglavlja. Opisujući događaje od smrti arhonta Krasimira, Porfirogenit koristi isključivo apsolutni genitiv, grčki oblik koji odgovara latinskom apsolutnom ablativu i staroslovenskom apsolutnom dativu, i koji ovde ima vremensko značenje. Prevedeno na moderni srpski i hrvatski jezik, to bi zvučalo ovako: *Pošto je skončao ovaj* (tj. Krasimir), *(i) pošto je njegov sin Miroslav vladao četiri godine, (i) pošto je on ubijen od bana Pribunje, i pošto su svađe i mnogi razdori nastali u zemlji*, umanjila se vojna sila Hrvata, i u konjici, i u pešadiji, i u mornarici. Dakle, opisani događaji *sledili* su jedan za drugim. Krasimir je umro, nasledio ga je sin Miroslav i vladao četiri godine. Ovoga je ubio ban Pribunja, i tada su u zemlji nastali neredi i mnogi razdori. Usled ovih nereda i razdora stradala je vojna snaga zemlje i umanjila se.⁷³ Jasno je da se nisu svi ovi događaji mogli dogoditi u jednoj godini, 949, pa još i da Porfirogenit dozna za njih i zabeleži ih iste godine. Za sve to potreban je ipak nešto duži vremenski period. Najpre će biti da sve ove događaje treba ipak pomeriti malo dublje u prošlost.

Ličnost arhonta Krasimira

Činjenica da baš vladavina arhonta Krasimira služi Porfirogenitu kao orijentir kojim određuje i vladavine njegovog oca Trpimira i sina Miroslava, upućuje na to da njegovo ime i vladavina imaju neki značaj za Porfirogenita i njegove izvore. Međutim, o Krasimirovoj vladavini Porfirogenit ima samo jedan podatak – onaj o snazi hrvatske vojske u njegovo vreme. *Do arhonta Krasimira*, piše car, Hrvatska je imala *mnogu silu i mnoštvo ljudi*, tj. do šezdeset hiljada konjanika, do sto hiljada pešaka, do osamdeset sagena i do sto kondura, i na svakoj sageni po četrdeset ljudi, na svakoj konduri dvadeset, a na onim manjim kondurama po deset ljudi.⁷⁴ Međutim, podatak koji nabroja hrvatsku vojnu silu i podatak koji kaže da je takvu silu Hrvatska imala *do arhonta Krasimira*, nalaze se u dva različita odeljka, od kojih svaki počinje rečom *ὄτι*.⁷⁵ To navodi na pomisao da se ovde ipak radi o dve različite vesti, potekle iz dva različita izvora.

Prva od ovih vesti je izveštaj o brojnom stanju hrvatske vojske u neko ranije vreme.⁷⁶ Brojke o veličini hrvatske vojske koje on donosi sasvim sigurno su

⁷³ *DAI* 31.75-82.

⁷⁴ *DAI* 31.71-76.

⁷⁵ *DAI* 31.71, 75.

⁷⁶ *DAI* 31.71-74.

preterane. O tome je u historiografiji vrlo mnogo pisano,⁷⁷ i ovde se neću na tome zadržavati, jer pitanje istinitosti ovih brojki i nije u neposrednoj vezi sa temom ovog rada, premda je u nauci često uzimano suprotno.⁷⁸ Iz kog vremena potiče ovaj izveštaj, međutim, nije moguće reći.⁷⁹ Važno je istaći, što je odavno primećeno,⁸⁰ da je Porfirogenit ovaj izveštaj preuzeo u potpunosti i gotovo bez izmena ga uneo u tekst poglavlja o istoriji Hrvata. O tome svedoči upotreba oblika prezenta (*ἐκβάλλει* = *izvodi, postrojava*) za podatke iznete u njemu, tj. Hrvatska *izvodi* određeni broj vojnika, premda se iz sledećeg odeljka saznaje da to više nije aktuelno stanje, tj. da Hrvatska sada raspolaže manjom vojnom silom. Kako se vidi, u ovom izveštaju nema pomena o arhontu Krasimiru.

Druga vest je, zapravo, izveštaj o prilikama u Hrvatskoj u vreme arhonata Krasimira i Miroslava i nakon njihove vladavine.⁸¹ Ovaj izveštaj, međutim, nije unet u tekst 31. poglavlja u svom integralnom obliku, već je pretrpeo značajne Porfirogenitove intervencije. Prvobitni izveštaj bio je svakako mnogo duži i sadržao je više podataka o arhontima Krasimiru i Miroslavu i neprilikama u Hrvatskoj nakon njihove smrti. Među njima bio je verovatno i podatak o genealogiji hrvatskih vladara, iz koga je Porfirogenit saznao da je Krasimir bio sin arhonta Trpimira. Sasvim sigurno izveštaj je obuhvatao i podatke o stanju hrvatske vojske u vreme kada je sastavljen. Ti podaci, međutim, nisu bili precizni, već su samo isticali ne baš najbolje stanje hrvatske vojske. Porfirogenit je ceo izveštaj redigovao, prepričao ga, tako da je njegov najveći deo, koristeći oblike apsolutnog genitiva, smestio u jednu rečenicu. Nasuprot tome, istakao je one podatke o stanju hrvatske vojske i

⁷⁷ V. najskoriji rad o tome, ŽIVKOVIĆ 2007, 143-151, i, naročito podroban pregled stavova starije historiografije, sa kritičkom ocenom pomenutog Živkovićevega rada, koje pruža VEDRIŠ 2007, 1-33.

⁷⁸ Mnogi hrvatski istoričari, prihvatajući ove brojke zdravo za gotovo, videli su u njima potvrdu svog shvatanja o izuzetnoj veličini i snazi Hrvatske u doba kralja Tomislava, v. VEDRIŠ 2007, 3-7. Ukoliko bi se ovi podaci zaista odnosili na vreme vladavine Tomislava, a pošto se kaže da je istu silu Hrvatska zadržala i do vremena arhonta Krasimira, onda bi nedvosmisleno vladavina potonjeg morala slediti vladavini prvog, tj. padala bi tek nakon 928. g. Međutim, u novije vreme u hrvatskoj historiografiji mnoga tradicionalna shvatanja o Tomislavu i njegovoj vladavini se relativizuju i toj problematici se pristupa sa više kritičkog stava, v. npr. GOLDSTEIN 1995, 274-290. S obzirom da Porfirogenit uopšte ne pominje Tomislava, ne može se ni tvrditi da se podaci o velikoj brojnosti hrvatske vojske odnose baš na njegovu vladavinu.

⁷⁹ Možda bi se moglo naslutiti da potiče iz vremena posle 871. g. i zajedničke vizantijsko-franačko-slovenske opsade muslimanskog Barija. Prema Porfirogenitovim obaveštenjima, hrvatske, srpske i ostale slovenske pomoćne trupe prebačene su preko Jadrana pod italijanski grad Bari *dubrovačkim lađama*, *DAI* 29.106-112, 113-115, što bi značilo da Hrvati tada nisu imali dovoljno veliku sopstvenu mornaricu. S druge strane, Porfirogenit ima podatak da su se u vreme cara Vasilija I (867-886) vizantijski gradovi i ostrva u Dalmaciji (Split, Trogir, Zadar, Cres, Rab, Krk) obavezali da će plaćati arhontu Hrvata danak u ukupnom iznosu od 710 nomizmi, *DAI* 30.124-138. Ta ogromna sredstva su mogla od strane Hrvata biti iskorišćena za izgradnju flote.

⁸⁰ *Documenta*, 399.

⁸¹ *DAI* 31.75-81.

uporedio ih sa podacima iz ranijeg izveštaja, koji je imao pred sobom. Pošto se ti podaci nisu mogli uskladiti, došao je do zaključka da se hrvatska vojska umanjila u odnosu na prvi izveštaj, tj. kako je on formulisao, *i konjaništvo i pešadija i broj sagena i kondura hrvatske vlasti umanjili su se*,⁸² i razlog za to pronašao je u naredima koji su u Hrvatskoj usledili posle smrti arhonata Krasimira i Miroslava, o čemu je pronašao podatke u drugom izveštaju. Iz toga je izveo i zaključak da je veliku snagu, opisanu u prvom izveštaju, Hrvatska imala *do arhonta Krasimira*. Pošto se ime arhonta Krasimira nije nalazilo u samom tekstu prvog izveštaja, ovde je očigledna Porfirogenitova intervencija. Konačno, nakon tako pomne redakcije izveštaja, na samom kraju teksta koji unosi u 31. poglavlje, Porfirogenit pravi poređenje sa sadašnjim vremenom i dodaje rečenicu u kojoj je trebalo da izloži stanje hrvatske vojske u trenutku kada piše (*ἀπτίως*). Međutim, on to stanje ne zna, i zato mesta predviđena za brojke, osim broja sagena, ostavlja prazna. Time ujedno ističe i vremensku distancu između vremena kada piše i vremena iz kojeg prenosi podatke.

Dakle, Porfirogenit je pred sobom imao dva izveštaja – jedan o stanju hrvatske vojske iz nekog ranijeg vremena, i drugi o prilikama u Hrvatskoj u vreme arhonata Krasimira i Miroslava i nakon njih. Prvi je preneo u integralnom obliku, dok je drugi prilično redigovao i podredio ga poređenju sa prvim.

Odavno je primećeno da u 31. poglavlju spisa *De administrando imperio* nema podataka o hrvatskom vladaru Tomislavu, koji je bio na vlasti 925. i 928. g.,⁸³ ni o hrvatskoj pobedi nad Bugarima 926. godine.⁸⁴ Činjenica je da Porfirogenitov spis *DAI* nije samostalan „istraživački“ rad, već zbirka pojedinačnih izveštaja, nimalo, odnosno manje ili više redigovanih, i da vrednost podataka u celom spisu treba meriti pre svega kroz vrednost ovih pojedinačnih izveštaja.⁸⁵ Činjenica da podataka o Tomislavu i hrvatskoj pobedi nad Bugarima nema u 31. poglavlju govori da tih podataka nema ni u izveštaju unetom u ovo poglavlje u kojem bi ih trebalo očekivati, a to je gore pomenuti izveštaj koji sadrži podatke o vladavinama arhonata Krasimira i Miroslava. To je zaista veliki argument u prilog tvrdnji da je

⁸² *DAI* 31.79-81.

⁸³ V. gore, nap. 8.

⁸⁴ *DAI* 32.126-128; *Georgii Monachi Chronicon*, 830.9-10 var.; ŠIŠIĆ 1925, 422; Akta splitskog sabora iz 928. g. pominju da je papin legat Madalbert, po papinoj naredbi, posredovao u mirovnim pregovorima između Bugara i Hrvata, do kojih je došlo u Bugarskoj, dve godine posle prvog sabora u Splitu, 925. g., pa je u povratku došao u Split, gde je predsedavao pomenutom saboru 928. g., *Documenta*, 194-195; *HSM*, 103-105. Do pregovora je, prema tome, došlo najverovatnije tokom 927. g., vrlo moguće nakon Simeonove smrti, 27. maja 927. g., s obzirom da suvremene vizantijske hronike imaju podatak o tome kako su, „saznavši za Simeonovo skončanje, okolni narodi, tj. Hrvati i ostali, namerili da zarate protiv Bugara“, v. *Symeonis Chronicon*, 136.46; slično i *Theophanes continuatus*, 412.9-11.

⁸⁵ МАКСИМОВИЋ 1982, 31-32.

pomenuti izveštaj sastavljen pre ovih događaja. Teško je poverovati da bi izveštaj o prilikama u Hrvatskoj prečutao takav događaj kao što je pobjeda nad Bugarima na vrhuncu njihove sile. Još je manje verovatno da bi Porfirogenit takav podatak izbacio prilikom svoje radakcije istog izveštaja, s obzirom da i 31. poglavlje, kao i 32., sadrži elemente antibugarske tendencije, tj. sadrži podatak koji ističe *da je arhont Hrvatske uvek bio potčinjen caru Romeja i nikad arhontu Bugarske*, i u okviru njega podatak o pobjedi Hrvata nad Bugarima u vreme bugarskog kneza Mihaila Borisa.⁸⁶ To što se podatak o bugarskom napadu na Hrvatsku i njihovom porazu 926. g. nalazi u 32. glavi, u okviru srpske istorije, nije rezultat nekakve Porfirogenitove radoznalosti ili kakvog njegovog istraživanja, nego samo proste činjenice da je ovaj podatak postojao u onom izveštaju koji je Porfirogenit, u integralnom obliku, iskoristio za sastavljanje gotovo celog 32. poglavlja, a to je tzv. *Hronika srpskih vladara*, nastala između 927/928. i 944. godine.⁸⁷ Ako je ovaj podatak našao mesto u *Hronici srpskih vladara*, sasvim je razumljivo očekivati da bi našao mesto i u izveštaju o prilikama u Hrvatskoj. Pošto ga tamo nema, teško je izbeći zaključak da je ovaj izveštaj sastavljen pre 926. godine.

Pošto izveštaj sadrži i osvrt na vojne mogućnosti Hrvatske, ima osnova pretpostaviti da pripada vremenu ratnih sukoba između Vizantije i Bugarske, između 913. i 927. g., kada se Vizantija mogla pomnije zanimati za vojne mogućnosti Hrvatske kao potencijalnog saveznika u velikom sukobu sa Bugarima. Poznato je da je vizantijski zповедnik Dračke teme, Lav Ravduh 917. g. pregovarao na neretljanskim ostrvima sa srpskim knezom Petrom *o nekim poslovima*.⁸⁸ To svedoči o intenzivnijoj vizantijskoj političkoj i obaveštajnoj agitaciji na istočnoj obali Jadrana u jeku najvećih borbi sa Bugarima. Prilike u Hrvatskoj mogle su za Carstvo imati najveći značaj u vreme velike vizantijsko-bugarske borbe za odlučujući uticaj u Srbiji, između 917. i 925. godine.⁸⁹ Razdore u Hrvatskoj u to vreme, koje pominje izveštaj, takođe je moguće dovesti u vezu sa suprotstavljenim vizantijskim i bugarskim uticajima.⁹⁰ U svakom slučaju, oni pripadaju vremenu pre Tomislavove stabilizacije prilika u Hrvatskoj, oko 925. g., koja je doprinela i vojnom oporavku zemlje i pobjedi nad Bugarima 926. godine.⁹¹ Prema svemu gore iznetom, izveštaj o prilikama u Hrvatskoj u vreme arhonata Krasimira i Miroslava

⁸⁶ *DAI* 31.58-67.

⁸⁷ МАКСИМОВИЋ 1982, 29-31.

⁸⁸ *DAI* 32.81-86; ОСТРОГОРСКИ 1955, 29-35.

⁸⁹ *DAI* 32.91-116.

⁹⁰ Dok je srpski arhont Petar bio odan Vizantiji, zahumski arhont Mihailo održavao je savezničke odnose sa bugarskim vladarom Simeonom, *DAI* 32.86-90; *Chron. Ven.*, 22.53-23.6.

⁹¹ Moguće je da je sudbina Srbije, koja je 924/925. g. zauzeta i opustošena od strane bugarskih snaga, pri čemu je veliki broj srpskih izbeglica, među kojima i sam arhont Zaharija, izbegao u Hrvatsku, *DAI* 32.117-126, doprinela podizanju svesti o potrebi konsolidacije političkih i vojnih prilika u Hrvatskoj, kao osnova za uspešnu odbranu od bugarskih zavojevača.

i neposredno nakon njih, sastavljen je pre 926. godine. Samim tim, vladavina ova dva arhonta mora se smestiti pre pomenute godine, tj. pre 925. g., iz koje datira prvi sigurni podatak o Tomislavu kao hrvatskom vladaru.

* * *

Rezultati celokupne gore saopštene analize Porfirogenitovih podataka o hrvatskim vladarima Trpimiru, Krasimiru i Miroslavu, pomenutim u 31. glavi spisa *De administrando imperio*, mogu se svesti na sledeće zaključke. Trpimir o kome govori Porfirogenit, za čije je vladavine u Hrvatskoj boravio izvesni Franak Martin, jeste zapravo poznati hrvatski knez Trpimir iz sredine IX veka (o. 845 - o. 864.). Martin iz Porfirogenitove priče može se identifikovati sa Martinom, kapelanom kneza Trpimira i sastavljačem njegove poznate povelje Splitskoj crkvi iz 852. godine. Porfirogenitov *Krasimir, čiji je otac Trpimir, i Krasimir, otac Miroslava* jeste jedna i ista ličnost, sin kneza Trpimira i brat kneževa Sedeslava i Mucimira. Pošto Porfirogenit tvrdi da je njega na prestolu nasledio njegov sin Miroslav, jasno je da je ovaj Krasimir bio najmlađi sin Trpimira i da je vladao posle Mucimira. Pošto se Mucimir pominje poslednji put 895. g., a o Tomislavu prvi siguran pomen postoji iz 925. g., to se vladavine Krasimira i Miroslava imaju smestiti u ovaj vremenski period, dakle između 895. i 925. godine. Sa druge strane, četvorogodišnja vladavina Miroslava, čiji se završetak obično datira u 949. g., mora biti datirana u neko ranije doba, pošto u vreme dok piše 29. glavu spisa *DAI*, a to je 948/949. g., Porfirogenit već ima prikupljenu i obrađenu, ako ne već i izloženu, celokupnu građu za 31. poglavlje, u kojem govori o Miroslavljevoj vladavini i smrti. Konačno, taj odeljak 31. glave, u kojem se govori o Krasimiru i Miroslavu, nastao je na osnovu jednog posebnog izveštaja o prilikama u Hrvatskoj, koji je sastavljen najverovatnije pre 926. g., jer se u njemu ne pominje hrvatska pobeda nad Bugarima iz te godine, ali svakako posle 913. g., i u kontekstu pojačanog zanimanja Vizantije za prilike u zapadnom delu Balkanskog poluostrva u vreme velikog rata sa Bugarima. Prema svemu tome, vladavine arhonta Krasimira i njegovog sina Miroslava treba datirati u prvu četvrtinu X veka.⁹² Nije moguće precizno odrediti godine vladavine pomenute dvojice arhonata, ali se može prihvatiti da one spadaju u prve dve decenije X veka, i da u hronološkom sledu hrvatskih vladara Krasimir i Miroslav zauzimju mesto između Mucimira i Tomislava.

⁹² Takvog datiranja držao se npr. još P. J. Šafarik, sredinom XIX veka. Prema njemu, Krasimir je vladao između 900. i 914., a njegov sin Miroslav između 914. i 917. g, v. SCHAFARIK 1844-1847, II, 288 sq.

Bibliografija

Izvori

Andrae Bergomatis Historia, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI-IX, ed. G. Waitz, Hannoverae 1878.

Chron. Ven.: Iohannis diaconi chronicon Venetum, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores, VII, ed. G. H. Pertz, Hannoverae 1846.

DAI=MORAVCSIK, Gyula–R. H. M. JENKINS (1967), *Constantine Porphyrogenitus De administrando imperio*, Greek text edited by Gy. Moravcsik, English translation by R. J. H. Jenkins, New Revised Edition, Corpus Fontium Historiae Byzantinae I, Washington.

Documenta = Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia, ed. F. Rački, Monumenta spectancia historiam Slavorum Meridionalium, VII, Zagrabiae 1877.

Epp. Joh. VIII. = Iohannis VIII papae epistolae, Monumenta Germaniae Historica, Epistolae, VII, edd. E. Caspar, G. Laehr, Berolini 1928.

Georgii Monachi, dicti Hamartoli Chronicon, ab orbe condito ad annum p. Chr. N. 842 et a diversis scriptoribus usque ad a. 1143 continuatum, ed. E. Muralt, Petropolis 1859.

HS: Thomae archidiaconi Spalatensis Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum, edd. P. Perić, D. Karbić, M. Matijević Sokol, J. Ross Sweeney, Budapest – New York 2006.

HSM: Historia salonitana maior, изд. Н. Клаић, Београд, 1967.

Pauli Historia Langobardorum, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI-IX, edd. L. Benthmann, G. Waitz, Hannoverae, 1878.

Pactum = Pactum Hlotharii I, Monumenta Germaniae Historica, Leges, Capitularia regum Francorum, II, no. 233, edd. A. Boretius, V. Krause, Hannoverae 1897.

Symeonis chronicon = Symeonis magistri et logothetae chronicon, ed. S. Wahlgren, Berlin–New York, 2006.

Theophanes continuatus, ed. I. Bekker, Bonnae, 1838.

ВИИНЈ II = *Византијски извори за историју народа Југославије*, sv. 2, прир. Б. Ферјанчић, Београд, 1959.

Literatura

JENKINS, Romily James Heald (et al.) (1962), *Constantine Porphyrogenitus, De administrando imperio, II. Commentary*, London: University of London, The Athlone Press.

ДРИНОВЪ, Марин (1875), *Южные Славяне и Византия въ X в., Чтения въ Императорскомъ Обществе Истории и Древностей Российскихъ при Московскомъ Университете*, 3, Москва.

DU CANGE, Carolus du Fresne (1688, 1943), *Glossarium ad Scriptores mediae et infimae graecitatis*, Lugdunum, Paris.

GOLDSTEIN, Ivo (1995), *Hrvatski rani srednji vijek*, Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

- KATIĆ, Lovro (1932), *Saksonac Gottschalk na dvoru kneza Trpimira*, Zagreb: Posebni otisak *Bihaća*, hrvatskoga društva za istraživanje domaće povijesti.
- KLAIĆ, Vjekoslav (1925), Prilozi hrvatskoj istoriji za narodnih vladara: I. Jedna hipoteza, u: *Zbornik kralja Tomislava*, ur. Gavro Manojlović, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- МАКСИМОВИЋ, Љубомир (1982), Структура 32. главе списка De administrando imperio, *Зборник радова Византолошког института* 21, 25-32.
- MARGETIĆ, Lujko (1988), Ugovor Mletaka i italskih gradova *contra generationes Sclavorum* (840.), *Historijski Zbornik* 41, 217-235.
- ОСТРОГОРСКИ, Георгије (1955), Лав Равдух и Лав Хиросфакт, *Зборник радова Византолошког института* 3, 29-36.
- RAPANIĆ, Željko (1985), Istočna obala Jadrana u ranom srednjem vijeku, *Starohrvatska prosvjeta*, Serija III, 15, 7-30.
- SCHAFARIK, Paul Josef (1844-1847), *Slavische Alterthümer*, II, Leipzig.
- ŠIŠIĆ, Ferdo (1925), *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb: Naklada školskih knjiga.
- ŠIŠIĆ, Ferdo (1913-1914), Genealoški prilozi o hrvatskoj narodnoj dinastiji, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva, Nova Serija*, 13, 1-93.
- VEDRIŠ, Trpimir (2007), Povodom novog tumačenja vijesti Konstantina VII. Porphyrogeneta o snazi hrvatske vojske, *Historijski Zbornik* 60, 1-33.
- ŽIVKOVIĆ, Tibor (2007), Contribution to the New Reading about the Constantine Porphyrogenitus' Statement on the Numbers of Croat Horsemen, Foot Soldiers and Sailors in Early 10th Century, *Byzantinoslavica* 65, 143-151.

On the chronology of Croatian rulers in the 31st chapter of the *De administrando imperio*

The results of the analysis of Porphyrogenitus' data on Croatian rulers Trpimir, Krasimir and Mirosлав, mentioned in the 31st chapter of his work *De administrando imperio*, can be reduced to the following conclusions. The Trpimir referred to in the Porphyrogenitus' work, during whose reign a certain Martin the Frank spent time in Croatia, was actually a well-known Croatian prince Trpimir of the mid-9th century (c. 845-c. 864). This Martin of the Porphyrogenitus' tale can be identified with Martin, prince Trpimir's chaplain and composer of his known charter granted to the Church of Split in 852. Porphyrogenitus' Krasimir whose father was Trpimir and Krasimir, father of Mirosлав, is one and same person, son of prince Trpimir and brother of princes Sedeslav and Mucimir. Since Porphyrogenitus says that he was followed on the throne by his own son Mirosлав, thus it is clear that he was the youngest son of Trpimir's, and that he ruled after Mucimir. Since Mucimir is

mentioned for the last time in 895 and since the first certain mention of Tomislav as a Croatian ruler comes from 925, thus the reigns of Krasimir and Miroslav should be placed within this time period, that is between 895 and 925. On the other hand, the four-year-long reign of Miroslav, the end of which is usually placed in 949, must be dated at some earlier time, since at the time at which he completes the 29th chapter of his work, and that is the year 948/949, Porhyrogenitus already has collected and processed, if not even exposed, the entire material for the 31st chapter, which deals with Miroslav's reign and death. Finally, that section of the 31st chapter, which deals with Krasimir and Miroslav, was composed on the basis of a special report on the conditions in Croatia, that was made most probably before the year 926, for it does not mention great Croatian victory over the Bulgars, that occurred that year, but certainly after the year 913, and in the context of increased Byzantine interest in the situation in the western part of the Balkan Peninsula during the great war with the Bulgars. According to all that, the reigns of archont Krasimir and his son Miroslav should be dated to the first quarter of the 10th century. The years of their reigns cannot be precisely determined, but it can be accepted that these reigns belong to the first two decades of the 10th century, and that in a chronological sequence of the Croatian rulers Krasimir and Miroslav take place between Mucimir and Tomislav.

Ključne riječi: Hrvatska, hrvatski vladari, *De administrando imperio*, Konstantin VII Porfirogenet, Trpimir, Krešimir, Miroslav

Key words: Croatia, Croatian rulers, *De administrando imperio*, Constantine VII Porphyrogenitus, Trpimir, Krešimir, Miroslav

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 42

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2010.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 42

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Damir Boras

Glavni urednik

Hrvoje Gračanin

Uredništvo

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest)
Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek)
Hrvoje Petrić (rani novi vijek)
Željko Holjevac (moderna povijest)
Tvrtko Jakovina (suvremena povijest)
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu

Kristina Milković

Tajnik uredništva

Dejan Zadro

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Boris Bui

Marko Maraković

Ivanka Cokol

Lektura

Julija Barunčić Pletikosić

Tisak

Hitra produkcija knjiga d.o.o.

Tiskanje dovršeno u prosincu 2010. godine

Naklada

200 primjeraka

*Časopis je dostupan na portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske
Hrčku na adresi <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*